

SOBRE L'ÚS LINGÜÍSTIC EN LES VILES MEDIEVALS MALLORQUINES. ELS LLIBRES DE CORT REIAL

INTRODUCCIÓ

A l'hora de donar forma a aquesta ponència m'he proposat, en suma, tres objectius. De primer, pretenc donar a conèixer els registres propis del repertori de la llengua parlada en les viles mallorquines a l'Edat Mitjana, tant a nivell públic o formal com a nivell privat o informal. Així mateix, pas a determinar-ne les varietats diatípiques: camp del discurs, mode del discurs, tenor del discurs, d'acord amb la teoria de M. Gregory i S. Carroll.¹ En la segona part estudiï les varietats d'ús de la llengua parlada a nivell privat o informal d'acord amb llur finalitat. La darrera part tracta específicament dels llibres de cort reial mallorquins d'època medieval. En

1. Vegeu llur text, *Language and Situation. Language Varieties and their Social Context* (London 1978), 113 pp. Faig servir el mot registre en l'accepció que en dóna Halliday: «a configuration of the semantic resources that the member of a culture typically associates with a situation type» (p. 11 de l'obra tot just citada), o talment com defineixen aquest concepte els mateixos M. Gregory i S. Sarroll: «a useful abstraction linking variations of language to variation of social context» (*ibidem*, p. 64).

definesc el concepte, valor l'interès lingüístic d'aquesta sèrie documental i, finalment, després de la descripció dels dos llibres d'inquisicions que em serveixen de font per a l'exemplificació, descriu els registres que s'hi troben representats.

I. LA LLENGUA PARLADA EN LES VILES MEDIEVALS MALLORQUINES²

La societat mallorquina medieval era composta de tres comunitats ben diferenciades. En primer lloc, els repobladors cristians, la majoria dels quals provenia de comarques catalanes de dialecte oriental; la comunitat jueva, que sofrí un greu daltabaix el 1391, en ocasió de l'assalt al call de la ciutat de Mallorca; i, en fi, la comunitat dels esclaus, composta d'individus de nacions molt diverses: moros, turcs, grecs, sards, negres, russos, etc.³

La comunitat catalano-cristiana era generalment unilingüe i majoritàriament analfabeta. Només els eclesiàstics, ciutadans, i membres de mà major i mitjana, en proporció molt diversa, sabien de lletra. Entre la gent més il·lustrada hi havia qui tenia coneixements de llatí i àdhuc de provençal. Pel que fa als mercaders i navegants, llur grau de coneixença de les llengües del Mediterrani devia ésser major que el nivell general dels altres conterrànies.

Quant als jueus, llur grau d'instrucció era major que el dels cristians. D'entrada cal dir que coneixien llur propi dialecte judeo-català, del qual no sabem massa coses, però, pel que sembla, no divergia gaire del català parlat pels cristians, tot i que contenia certes reminiscències hebrees i fins i tot àrabs. En tot cas, cal diferenciar aquest judeo-català, parlat, del literari de les traduccions calcaades de l'hebreu. Com diu l'hebraïsta Jaume Riera i Sans: «Sembla

2. Faig constar que resta fora d'aquesta descripció la ciutat de Mallorca i el seu terme.

3. Vegeu RAFAEL JUAN, *Esclavos*, «Felanitx», núms. 1.903-1.906 (1974), amb ressenya de l'origen «nacional» dels esclaus mallorquins medievals.

que després del 1492 es perd tot rastre del català parlat i escrit pels jueus catalans, i els escassos documents i notícies anteriors no permeten d'establir-ne cap tipologia segura, si no és l'abundor de mots i expressions hebreus. Sembla que a la Catalunya Vella es caracteritzava també per un cert deix d'arcaïsmes. A Mallorca, i potser al País Valencià, fins a la fi del segle xv es mantingué vigent, entre els jueus, al costat del català, l'àrab vulgar, amb probables interferències. Les característiques sintàctiques, morfològiques i lèxiques del català resultant de traduccions calcades de l'hebreu fetes per jueus i conversos catalans (dos *siddurim*, un saltiri, llibres d'astrologia, etc.) són les mateixes que es troben a tot el domini dels parlars romànics». ⁴ A més d'aquesta variant del català, els jueus coneixien l'hebreu literari, puix que era la llengua en què havien de llegir llur pregàries i, en general, llurs actes litúrgics. Encara, podríem fer menció de l'activitat d'alguns jueus afamats com a tor-simanys.

Pel que fa als esclaus, llur grau de coneixença del català devia variar segons el temps d'estatge a l'illa. A causa de llur divers origen ètnic i geogràfic, eren molt diverses les llengües naturals dels esclaus: sard, grec, turc, àrab, etc. Lògicament, molts esclaus d'edat ja avançada no degueren arribar a dominar mai la llengua de llurs amos; per contra, els esclaus nats ja a Mallorca o venguts ací de molt joves devien conèixer només el català i molt menys la llengua de llurs avantpassats. Quant als esclaus negres, sabem que aquells que desconeixien encara el català eren anomenats *boçals*. ⁵ Sigui com sigui, podem dir que les converses dels llibres d'inquisicions estudiats en què intervenen tant esclaus com jueus no divergeixen absolutament d'aquelles en què intervenen només individus catalano-cristians. Això ens posa, naturalment, davant el problema de saber fins a quin punt l'escrivà pot haver modificat el testimoniatge dels membres de les comunitats no cristianes.

4. GEC, s. v. *judeo-català*, vol. VIII (Barcelona 1975), 793.

5. RAMON ROSSELLÓ VAQUER, *Història de Manacor. Segle XV* (Mallorca 1979), 32.

Vegem ara els registres de la llengua parlada segons la situació o segons les variacions del context social. D'antuvi, caldrà fer distinció entre l'ús lingüístic a nivell públic o formal i l'ús propi del nivell privat o informal.

A) REGISTRES A NIVELL PÚBLIC O FORMAL

Són els referits a tota la comunitat de la vila en qüestió i, així mateix, els propis de grups més reduïts, en fer ús de la llengua en certes activitats dotades d'un cert formalisme. A diferència dels registres a nivell privat o informal tendeixen a un llenguatge més tècnic (camp del discurs); hi ha una certa tendència a deixar constància per escrit dels textos propis d'aquests registres (mode del discurs); i, naturalment, solen tenir un caire més formal, solemne o oficialesc (tenor del discurs).⁶

1. *La predicació i d'altres activitats de culte religiós*

La predicació a Mallorca durant els segles XIII, XIV i XV es féu en català. Els sermons devien seguir un esquema molt consemblant als de sant Vicenç Ferrer, d'acord en línies generals, amb l'*Ars praedicandi populo*, de F. Eiximenis. L'homilia era encapçalada pel tema, en llatí, pres de l'evangeli o l'epístola o de la vida del sant del dia. També, tot al llarg del sermó no devien mancar les citacions escripturístiques en aquesta llengua, tot i que, lògicament, devien predominar l'exposició planera del tema i la corresponent aplicació moral, que formaven el cos doctrinal del sermó. I, com els sermons vicentins, contenien fragments de caire narratiu i col·loquial, i tota la sèrie de recursos estilístics propis del gènere, com

6. A més dels registres públics o formals que segueixen a continuació, caldria fer constància d'aquells registres de caire eventual, com és ara el parlament del governador o del bisbe en visita oficial a la vila per motius polític-militars o religiosos, el parlament adreçat al poble pels capitosts d'una revolta — recordem la revolta dels forans contra els ciutadans del 1450 —, el parlament semi-públic, familiar, en motiu d'unes noces o un bateig, etc.

corresponia a un públic majoritàriament il·lustrat: modismes i frases fetes, onomatopeies, invocacions, imprecacions, mímica més o menys afectada, etc., que devien donar una gran vivacitat i força expressiva al sermó.⁷

Pel que fa als actes culturals propis de la litúrgia cristiana: missa, administració dels sacraments, ofici diví, celebració dels misteris de Crist a través de l'any litúrgic, es feien en llatí.⁸ Per contra, alguns himnes religiosos, almenys en el segle XIII, eren en provençal més o menys catalanitzat. D'altra banda, les llaors i els goigs marians i hagiogràfics formaven un gènere prou abundós, «popular quant a la destinació, però no quant a l'origen», mentre que «la cançó nadalenca, vinculada a les funcions i les representacions dramàtiques del cicle de Nadal era, en canvi, popular i ben espontània, i era perpetuada i mantinguda per la devoció i el costumari popular».⁹ Encara, podríem citar certes pregàries o oracions, en català o llatí, de caràcter lustratiu, recitades o cantades en públic per donar gràcies a Déu o per implorar l'ajut celestial contra la pesta, seques, etc.¹⁰

Quant als jueus, cal fer esment de les pregàries, les lectures i els comentaris prescrits per la llei judaica, i que tenien lloc en la mateixa casa d'un dels membres de la pròpia comunitat, o en la sinagoga, en el cas de la ciutat de Mallorca.¹¹

7. M. DE RIQUER, *Història de la literatura catalana*, II (Barcelona 1964), 215-264.

8. També són escrites en llatí les consuetes medievals, conservades arreu dels Països Catalans, en catedrals, monestirs i col·legiates. Vegeu GEC, s. v. *consueta*, V (1973), 541.

9. JOSEP ROMEU, *Literatura catalana antiga. El segle XV*, IV 2.ª part (Barcelona 1964), 99. Pel que fa als goigs marians medievals, vegeu MATEO ROTGER CAPLLONCH, *Historia de Pollensa*, II (Palma de Mallorca 1969), 63 i 64; GASPÀR MUNAR OLIVER-RAMON ROSSELLÓ VAQUER, *Història de Porreres* (Mallorca 1977), 106-108.

10. JOSÉ RULLÁN, *Historia de Sóller, en sus relaciones con la general de Mallorca*, II (Palma 1875), 500-502. Vegeu també GEC, s. v. *rogatiu-iva*, XII (1978), 687.

11. És ja nombrosa la bibliografia sobre els jueus mallorquins medievals i els conversos «xuetes». Entre d'altres podem destacar la recent edició *Els*

2. *Els consells de les viles i els consells gremials. Les assemblees o els capítols dels convents o monestirs. Les cúries de la part forana*

És el registre propi de les assemblees de caràcter polític-administratiu, laboral, religiós-administratiu i judicial. El consell de cada vila era format pel batlle, els jurats, generalment en nombre de quatre, i els consellers o prohoms, en proporció indeterminada segons la població de la vila i l'època. Els consells solien ésser convocats els diumenges després de la missa major, molt sovint dins l'església o, si no, davant la cort reial de la vila. En aquestes sessions hom tractava de les qüestions relacionades amb l'administració de la vila: talles i ajudes a empreses reials, provisió de blat per a la botiga, pagaments i cobraments fets pels clavaris, defensa de la vida, canalització i previsió de les aigües, guàrdia i defensa costera, ordre i higiene pública, obra i conservació de l'església, reclamacions de deutes a ciutadans posseïdors de finques del poble, etc. L'assistència hi era obligatòria. Cal diferenciar el consell normal de cada diumenge del consell general, celebrat de manera extraordinària, en què el poble podia assistir, però estant-l'hi vedada tota intervenció.¹²

Els consells gremials s'ocupaven de l'administració i el bon govern de cada un dels gremis o les confraries i de la beneficència. Es reunien a l'església o a la capella del gremi, en les sales capitulars dels convents, en les cases del col·legi o en el domicili d'un dels sobreposats. L'assistència hi era obligatòria. Presidia el consell el sobreposat major, el qual, resada l'oració acostumada i fet el senyal de la creu, obria la reunió amb les paraules: «Honorables senyors e savi consell. Lo per què havem fet ajuntar a vosses mercès és per

xuetes de Mallorca, de BARUCH BRAUNSTEIN, traduïda de l'anglès (Barcelona 1976), amb un pròleg de J. MASSOT I MUNTANER i abundant bibliografia.

12. Pel que fa al consell de les viles i a l'administració municipal en general, vegeu J. RULLÁN, *Hist. de Sóller*, I, 263-288; M. ROTGER, *Hist. de Pollensa*, I, 51-83; BARTOLOMÉ FONT OBRADOR, *Historia de Llucmajor*, I (Mallorca 1972), 281-301; *ibid.*, II (Mallorca 1974), 259-302, etc.

fer-los notori...». I passava a exposar l'assumpte de la convocatòria, que passava a discussió dels reunits. Els acords eren presos «a les més veus», és a dir, per majoria o per aclamació. A les reunions dels pobles assistia el batlle. En els afers discutits en les sessions del gremi tenien veu i vot tots els assistents, tant mestres com oficials. D'una banda, hi havia el consell general al qual havien d'acudir tots els confreres. D'altra banda, per a qüestions de menor importància, es reunia la *Junta de Promenia*, formada pel *Regiment* del col·legi. Aquesta junta fallava els conflictes entre els confreres, vetllava pel compliment dels estatuts i estudiava projectes que després passaven a la junta general. Tot i que el sistema gremial era un fenomen essencialment urbà, hi hagué també incorporacions de la part forana que esdevingueren autònomes. Segons sembla, el primer col·legi o confraria autònoms de la part forana fou el de sabaters d'Inca (1458).¹³

Les assemblees o els capítols dels convents o monestirs tenien com a finalitat deliberar i prendre acords d'interès comú i l'execució de certes pràctiques de pietat. També cal mencionar el capítol de culpes, en el qual els membres de la comunitat s'acusaven públicament de les mancances contra la regla. Tant a l'inici com a la fi de cada capítol eren preceptives certes oracions i cerimònies especials. A la part forana mallorquina, en època medieval, hi havia els convents de franciscans conventuals de sant Francesc d'Assís d'Inca (1325), el qual passaria, l'any 1494, a convent d'observants, el convent de Jesús de Sóller (1458), també de franciscans observants, el convent de carmelitans calçats de la Victòria a Alcúdia (1482) i la cartoixa de Valldemossa (1399). A Artà fou fundat, el 1230, el monestir premonstratès de Bellpuig, extingit el 1424 pel propi abat. També, a Miramar, després de la fundació del col·

13. Quant als col·legis o confraries medievals mallorquines, vegeu sobretot BARTOLOMÉ QUETGLAS GAYÁ, *Los gremios de Mallorca. Breve estudio histórico-sociológico de los Colegios de Honorables Menestrales que florecieron en Mallorca desde el siglo XIII hasta el XIX* (Palma 1939) i, en edició més reduïda, del mateix autor, *Cofradías gremiales en Mallorca*, a «Panorama Balear», núm. 63 (Palma 1957).

legi missional, a instàncies de Ramon Llull, s'hi establiren diverses comunitats monàstiques: frares menors, ermitans, jerònims, dominicans, de nou ermitans, etc. També és especialment conegut el moviment eremític del Puig de Randa, de Santa Magdalena del Puig d'Inca, Valldemossa, Andratx, Esporles, Bunyola, Sant Salvador de Felanitx, etc. Cal citar encara, l'ermita de l'antic monestir del Puig de Maria de Pollença, on es reuní al segle XIV un grup de devotes per fundar un monestir, que es convertí en priorat de canongesses de Sant Agustí (1388).¹⁴

A la part forana funcionaven diverses cúries. A més de la cúria o cort reial de les viles que havien pertocat al rei en el Repartiment hi havia la cort dels templers i la dels hospitalers, la cort del veguer, les corts baronials i la del pariatge. La cort del batlle reial era l'organisme jurisdiccional governatiu i administratiu dependent del rei, que entenia en qüestions judicials a nivell local. El batlle, que presidia aquesta cort, sentenciava en primera instància els afers judicials de caire civil, com són ara: divisió d'heretats, tutories, higiene pública, incautació de collites, empires, seqüestres, bandejaments, etc. En les causes de caire criminal es limitava a la formació del sumari, i després el veguer de fora en decidia les sentències. La cúria o cort del batlle era formada així mateix pels prohoms, l'escrivà i el saig. La cort dels templers funcionà almenys a les viles de Pollença i Montuïri, on aquest orde tenia nombroses terres. La cort dels templers, primer, i després la dels hospitalers, era subordinada al poder reial en les causes criminals, però podia do-

14. Per a la redacció d'aquestes línies m'he servit bàsicament de la GEC, s. v. *franciscà, carmelità, cartoixà, jerònim, eremitisme, premonstratès*. Hom pot consultar, a més, B. FONT, *op. cit.*, II, 508-528; SEBASTIÁN GARCÍAS PALOU, *El Miramar de Ramon Llull* (Palma de Mallorca 1977); B. GUASP GELABERT, *La vida ermitana a Mallorca des del segle XIII*, I (Palma 1946); ÍD., *Las monjas del «Puig de Pollença»*, AST, XXXV (1963), 287-307; LORENZO LLITERAS, *Artá en el siglo XIII. Estudio y documentos* (Palma de Mallorca 1967), 27-40; GASPAS MUNAR, M. SS. CC., *Les ordes religioses a Mallorca*, fascicle I (Palma de Mallorca 1935), 54-65; RAMON ROSSELLÓ-JAUME BOVER, *Història d'Andratx. Segle XV* (Ciutat de Mallorca 1979), 153 i 154.

nar i confirmar tutories i curadories als habitants de llur territori i imposar bans. Foren nombroses les trifulgues entre aquestes jurisdiccions i les del batlle reial local. La cort del veguer de fora, amb residència a Sineu a partir del 1319, es desplaçava periòdicament per tota la part forana i entenia en les causes d'índole criminal de les viles. La cúria del veguer era formada pel veguer, un savi en dret com a assessor, l'escrivà i els prohoms. Les corts baronials a Mallorca es referien sobretot als senyors de cavalleries, que nomenaven batlles, els quals d'una banda tenien atribucions judicials i de l'altra funcions administratives: cobrament de censals, alous, deumes, etc. En el cas de jurisdicció mixta, baronial i reial, com és ara la baronia dels bisbes de Barcelona a la nostra illa, el govern era exercit per una cort mixta de pariatge.¹⁵

3. L'escola i l'ensenyament

A la part forana l'ensenyament era limitat al coneixement de les primeres lletres (gramàtica llatina), lectura i escriptura, algunes nocions d'aritmètica i d'història sagrada. Al seu càrrec hi havia un «mestre d'escoles» o «mestre d'escolans», que «mostrava lletra» als minyons de la vila que tenien la sort de poder-se'n beneficiar. L'organització de l'ensenyament anava a càrrec dels jurats de la vila, que tenien cura de pagar el mestre i de subministrar-li una casa on viure. També, en alguns puigs funcionaven les anomenades «escoles de gramàtica», concretament a Porreres i a Randa. Mereix menció especial l'escola missional de Miramar (segle XIII), on s'ensenyà

15. Pel que fa a les cúries que funcionaven a la part forana, vegeu M. ROTGER, *op. cit.*, I, 23 i 24, 35-49, 51-56; J. RULLÁN, *op. cit.*, I, 296-315; B. FONT, *op. cit.*, I, 281-290; C. ÀLVAREZ, *La justicia en el antiguo reino de Mallorca* (Palma 1971), 24-35; J. BTA. ENSENYAT Y PUJOL, *Historia de la Baronia de los señores obispos de Barcelona en Mallorca*, I (Palma 1919) i II (Palma 1920); JESÚS LALINDE ABADÍA, *La gobernación general en la Corona de Aragón* (Madrid 1960); A. PONS, *Libre del mostassaí de Mallorca* (Palma 1949), sobretot 141-176; J. M. QUADRADO, *Privilegios y franquicias de Mallorca*, II (Palma 1896), 219 i 220; P. XAMENA-R. ROSSELLÓ, *Historia de Felanitx*, I (Mallorca 1976), 49 i 92-96.

teologia i àrab. Podem remarcar, entre d'altres cites, que en el segle xv hom ensenyava «gramàtica e lògica e en pla» als infants de Pollença i que un mestre de gramàtica, el 1427, hi «ansenyaria e de gramàtica e de romansos».¹⁶ Sovint el mestre d'escola era un clergue. Quant a l'ensenyament dels diversos oficis, era a càrrec dels gremis o les confraries.

4. *Les crides i els encants o subhastes*

Ens referim a la crida com a «publicació en veu alta, per una crida, un nunci, un cridador, un corredor o altre oficial públic, sovint precedida de toc de trompeta, de comunicacions o noves d'interès general per als habitants d'una població o un territori».¹⁷ A Mallorca, a l'Edat Mitjana, eren els corredors els encarregats de fer les crides per les places i els carrers principals de la vila, generalment després de la missa major del diumenge. Tant a Mallorca com en general a tots els Països Catalans era general la fórmula inicial «Ara ojats». De vegades el corredor s'havia de subjectar, més o menys, al text escrit emanat de l'autoritat municipal o reial.¹⁸

Pel que fa a l'encant o subhasta de béns, mobles o immobles o drets, també era el corredor, concretament el corredor de coll, el qui feia d'intermediari en aquesta operació mercantil. En percebia una comissió o un correatge.¹⁹

16. M. ROTGER, *op. cit.*, I, 143-145. Hi ha notícies esparses sobre ensenyament a diverses històries locals, per exemple: B. FONT, *op. cit.*, II, 503-515; J. RULLÁN, *op. cit.*, I, 701-709; S. GARCÍAS PALOU, *op. cit.*, 68-80; JUAN FELIU, *Notícies històriques sobre el Santuario de Montesión de Porreras* (reedició, Felanitx 1976), 43-62; GASPÀR MUNAR, *La muntanya dels Tres Santuaris* (Llucmajor 1973), 77-80; RAMON ROSSELLÓ VAQUER, *Història de Campos*, I (Campos 1977), 178 i 179; Íd., *Història de Manacor. Segle XIV* (Mallorca 1978), 101 i 102; Íd., *Història de Manacor. Segle XV* (Mallorca 1979), 71, etc.

17. GEC, s. v. *crida*, V (Barcelona 1973), 741.

18. Tot i que es refereixi a una època una mica posterior és interessant de consultar la monografia d'A. PONS, *Pregons del segle XVIe a Mallorca, trelladats mot a mot de l'original i ara estampats amb un proemi* (Ciutat de Mallorca 1929).

19. GEC, s. v. *corredor*, V (Barcelona 1973), 633.

5. *Els joglars i els romanços de cec*

Els joglars actuaven com a transmissors orals de peces literàries versificades, adés recitant-les, adés cantant-les. Ben sovint s'acompanyaven d'instruments musicals. Gràcies als joglars, les obres literàries, anònimes o d'autor conegut, arribaren al gran públic, en gran part analfabet. Ja en el segle XIII hom fa distinció entre els *narradors de gestes antigues* i els *recontadors de noves*. Els primers havien de disposar d'un repertori amb temàtica antiga tradicional i es caracteritzaven per una major fantasia i un to llegendari. Els altres havien de divulgar fets contemporanis d'un especial relleu «en una mena de reportatges en vers, per tal de satisfer la curiositat popular i consolidar la propaganda de la casa reial».²⁰ La darrera informació sobre narradors de gestes data de l'època del regnat de Pere el Cerimoniós. Els cecs, recitadors o cantadors de romanços, foren els continuadors de l'activitat dels joglars. Actuaven especialment a les fires, els mercats i les festes del poble. La temàtica girava entorn de fets famosos, reals o fantasiosos, que fossin capaços d'interessar i impressionar el poble.²¹

6. *El teatre, religió i profà*

Són poques les dades que coneixem sobre el teatre medieval a Mallorca. Segons les notícies que tenim del teatre religiós era representat en les esglésies i, de vegades, en les places. Els textos que ens han pervingut pertanyen al cicle de Nadal (Sibilla, Pastorells) i de Pasqua, i a vides de sants. Més poc sabem del teatre profà, reduït segons que sembla a diverses representacions anima-

20. GEC, s. v. *joglar*, VIII (Barcelona 1975), 769. Sobre els joglars vegeu sobretot M. COLL I ALENTORN, *Crònica de BERNAT DESCLOT*, ENC, I (Barcelona 1949), 52-57; M. DE RIQUER, *Història de la literatura catalana*, I (Barcelona 1964); ÍD., *Los trovadores. Historia literaria y textos*, I (Barcelona 1975), 30 i 31; J. RUBIÓ, *Literatura catalana*, dins *Historia general de las literaturas hispánicas*, I (Barcelona 1969), 672-675; GABRIEL LLOMPART, C. R., *La pintura medieval mallorquina. Su entorno cultural y su iconografía*, II (Palma de Mallorca 1977), 63-66.

21. GEC, s. v. *romanç*, XII (Barcelona 1978), 714.

des de joglars, exercicis cavallerescs, entremesos palatins i ciutadans, etc., a mig camí entre el teatre pròpiament dit i el joc, el ball o la cerimònia cortesana de caire oficial.²²

B) REGISTRES A NIVELL PRIVAT O INFORMAL²³

1. *La llengua parlada en família*

Es correspon amb l'ús més informal i espontani. Inclou des de l'ús de la llengua en forma de monòleg o soliloqui per a l'oració o pregària màgico-religiosa (vegeu apartat II), fins a la comunicació que s'estableix entre els diversos membres d'una família, entesa com a «conjunt de persones que viuen en una mateixa casa o com a conjunt de persones que es consideren del mateix origen o de les mateixes característiques». Ací cal ressenyar de manera especial l'ús sociolingüístic familiar propi de les comunitats jueves, els membres de les quals solien viure en un mateix carrer o barri, de vegades anomenat *call* (Mallorca, Inca, Felanitx, Porreres).

2. *La llengua parlada amb amics o coneguts*

Com en el cas anterior la característica principal és la naturalitat i la familiaritat en el tracte. Lògicament, la comunicació entre companys d'interessos comuns sobrepassa l'àmbit casolà. Així, doncs, l'ús d'aquest registre es donava així mateix en els carrers, les places, les tavernes, a fora vila, etc. És la comunicació típica

22. Sobre el teatre medieval mallorquí hi ha nombroses referències a FER-RAN HUERTA VIÑAS, *Teatre bíblic. Antic Testament*, ENC (Barcelona 1976); J. MASSOT I MUNTANER, *Notes sobre la supervivència del teatre català antic*, ER, XI (1962), 49, 101; M. DE RIQUER, *Història de la literatura catalana*, III (Barcelona 1964), 493-524; J. ROMEU, *La dramaturgia catalana medieval: urgencia de una valoración*, «Estudios Escénicos», III (1958), 51-76; ÍD., *Teatre bagio gràfic*, 3 vols., ENC (Barcelona 1957).

23. En els registres que segueixen a continuació cal pensar també en les variants d'edat, sexe, extracció social, nivell cultural i ètnia.

que s'estableix entre amics i coneguts per a interessos diversos: lúdics, de solidaritat, etc.

3. *La llengua parlada amb els companys de treball o d'ocupació en general*

També en aquest cas és palesa la familiaritat, però hi ha una altra característica especial, que és el llenguatge més o menys tècnic de l'ocupació laboral sigui de la feina de l'obrador a la vila, sigui del treball agrícola o ramader a fora vila, sigui de l'ocupació en el ram de la pesca, etc. De la mateixa manera, hi havia certes diferències entre la llengua dels eclesiàstics, jurats, saigs, etc. Com és lògic, segons la jerarquia de cadascú hi havia un cert distanciament i respecte, traduït en el tractament i el tenor del discurs, segons la consideració social de l'ofici, càrrec o professió.

4. *La llengua parlada amb membres de les classes superiors o amb gent externa o desconeguda*

La principal característica és el respecte i distanciament. És, per exemple, el registre propi de la relació establerta entre un esclau i el seu senyor, o entre un bracer o missatge i el seu amo. D'altra banda, pot ésser també el registre emprat entre un membre de la comunitat local i un visitant forà, o entre un vilatà i un ciutadà amb motiu d'un viatge a la capital per motius laborals o econòmics, etc.²⁴

24. Pel que fa a aquest darrer registre és molt interessant l'observació de Joos, citada pels esmentats Gregory i Carroll: «It has been suggested that there is an inverse relationship between people and the need to make information verbally explicit (Joos, 1962); the more knowledge two people share, the less they need to talk about it» (pp. 51 i 52).

C) VARIETATS DIATÍPIQUES D'AQUESTS REGISTRES²⁵1. *Segons el camp del discurs*²⁶

A nivell públic o formal:

a) *Predicació*: El camp del discurs es refereix, a grans trets, a aspectes relacionats amb la religió.

b) *Consells de les viles*: Administració pública de la vila.

Consells gremials: Administració interna dels gremis i beneficència.

Assemblees o capítols dels convents o monestirs: Administració interna de la pròpia comunitat i acusació pública de les faltes.

Cúries de la part forana: Administració de justícia.

c) *Crides*: Informació d'interès públic local o regional.

Encants o subhastes: Venda pública de béns o de drets.

d) *Ensenyament*: Ensenyança de la lectura, escriptura, càlcul, gramàtica, història sagrada, etc.

e) *Joglars i romanços de cec*: Peces literàries versificades de temàtica antiga tradicional o de fets contemporanis d'especial relleu.

f) *Teatre*: Peces dramàtiques de caire religiós o profà.

A nivell privat o informal:

La principal característica és la varietat temàtica de les converses. Val la pena remarcar l'ús màgico-religiós, sobretot en l'àmbit casolà familiar, així com les relacions lingüístiques de caire íntim en l'àmbit familiar, la temàtica lúdico-literària (vegeu apartat II) en l'àmbit amistós, la temàtica laboral amb llenguatge propi en el treball, l'absència, en general, d'un cert tipus de conversació informal familiar, amistós, en les relacions entre gent que no es coneix, etc.

25. M. GREGORY-S. CARROLL, *op. cit.*, 7-11.

26. *Ibid.*, 27-36.

2. *Segons el mode del discurs*²⁷

A nivell públic o formal:

a) *Predicació*: Monòleg parlat més o menys espontani. De vegades els sermons eren escrits prèviament, però devien predominar els més o menys improvisats. Per contra, les altres cerimònies culturals, recitades o cantades, eren perfectament formalitzades, en llatí, en català o àdhuc en provençal. Poques vegades hom prenia nota dels sermons, tret de casos extraordinaris, com és el cas dels sermons vicentins.

b) *Consells de les viles*: La conversa era espontània. Nogensmenys, a l'inici i a la fi de la sessió deien una oració o pregària ja perfectament formalitzada. Les conclusions d'aquestes assemblees eren consignades als llibres de determinacions del consell.

El mateix podem dir, si fa no fa, dels consells gremials i dels capítols o assemblees dels convents o monestirs.

Cúries de la part forana: El procés de l'activitat judicial no era tan espontani com l'anterior. Hi són freqüents les fórmules prefabricades i el curs del judici és sempre més cerimoniós, lent i repetitiu. El text de les enquestes o inquisicions era consignat al llibre de cort.

c) *Ensenyament*: Coneixem poc com es desenvolupava una classe d'escola primària, però podem suposar que el baix nivell cultural i la mateixa edat dels alumnes devia fer que el to del discurs fos més o menys espontani, tot i que el contingut docent fos prou uniforme i monòton. Naturalment, les classes de les escoles de gramàtica en els puigs de la part forana devien tenir un to més elevat, i segons que sembla les classes s'hi feien en llatí.

d) *Crides*: Monòleg parlat més o menys espontani. De vegades el text de la crida venia donat per escrit per part de l'autoritat municipal local o des de la mateixa ciutat. En tot cas, com en els sermons, la mateixa experiència i la pròpia memòria devien fer possible prescindir, més o menys, del text escrit. Són diverses les sèries documentals en què hi ha consignades crides.

27. *Ibid.*, 37-47.

Subhastes: Diàleg més o menys espontani, encara que subjecte a un reglament rígid. Els resultats de les subhastes es troben registrats en els llibres de subhastacions.

e) *Joglers i romanços de cec*: El mode propi d'aquests personatges era el monòleg oral no espontani, tot i que l'experiència devia suplir en molts casos les deficiències de la memòria o els defectes en la recitació o el cant. En general no en quedava testimoni escrit, tret dels fragments que quedaren enganxats en certes obres historiogràfiques catalanes.

f) *Teatre*: Diàleg oral no espontani davant espectadors. Ens en queden pocs testimonis escrits.

A nivell privat o informal:

La llengua parlada informal és en general espontània en l'ús narratiu i col·loquial, però en l'ús lúdico-literari i màgico-religiós predominen els textos ja formalitzats, com és ara, en els jocs, en la literatura popular oral versificada, oracions, fórmules màgiques, etc.

3. *Segons el tenor del discurs*²⁸

A grans trets, podem dir que a nivell públic el tenor personal es formal, o almenys més formal que a nivell privat. Pel que fa al tenor funcional podem especificar més.

A nivell públic:

a) *Predicació*: Té una funció especialment exhortativa o persuasòria i didàctica.

b) *Consells de les viles*: Funció deliberativa i administrativa.

Consells gremials: Funció deliberativa, administrativa i de beneficència.

Assemblees de convents i monestirs: Funció deliberativa, administrativa i d'alliçonament moral.

Cúries de la part forana: Funció inquisitiva i judicial.

c) *Crides*: Funció informativa.

28. *Ibid.*, 48-63.

Subbastes: Funció comercial.

d) *Escola*: Funció docent.

e) *Joglars i romanços de cec*: Funció informativa i lúdico-propagandística.

f) *Teatre religiós*: Funció adoctrinadora i lúdica.

Teatre profà: Funció lúdica i propagandística.

A nivell privat:

El tenor funcional de la llengua privada és molt divers i depèn en darrera instància de les necessitats vitals del propi parlant i de la comunitat en general.

II. VARIETATS D'ÚS DE LA LLENGUA PARLADA A NIVELL PRIVAT O INFORMAL D'ACORD AMB LLUR FINALITAT

A) ÚS NARRATIU

És emprat en l'exposició de fets passats. L'auditori pot ésser una sola persona o un grup més o menys nombrós. Cal fer una distinció entre les narracions de fets històrics o reals, amb una finalitat «informativa» i «pragmàtica» i aquelles narracions de caire imaginari o fantasiós o de simple entreteniment. En el primer cas tenim les narracions de fets passats autobiogràfics o en relació amb la pròpia comunitat, etc. En el segon podem destriar els diversos contes populars no versificats com rondalles, llegendes, tradicions, coverbos, etc. Aquests darrers textos són, més tost, propis de l'ús lúdico-literari, talment com els altres textos versificats de caire popular. En tots els tipus de narracions trobam sovint textos dialogats en estil directe, així com també textos, més o menys formalitzats, propis de l'ús lúdico-literari o màgico-religiós.

B) ÚS COL·LOQUIAL

És el propi de la conversa entre dues persones o més. La temàtica dels diàlegs és prou diversa; pot tractar de qualsevol tema

relacionat amb la vida ordinària de la comunitat: salut, diners, temps, sexe, etc. Naturalment, aquests diàlegs res no tenen a veure amb les *disputes*, com a propaganda o controvèrsia religiosa, de forma oral i pública, ni amb els *debats* poètics, en forma dialogada, entre personatges allegòrics, ni amb la *tençó* o el *joc-partit* trobadoresc, entre personatges reals, formes, totes elles, pròpies de l'ús lúdico-literari o màgico-religiós. El diàleg és la forma d'expressió natural dels membres de la comunitat, sia del poble menut com de les classes altes. Poca cosa sabem sobre les diferències formals entre la llengua col·loquial de les classes socials, els estaments, oficis, càrrecs, etc., però és evident que en cada cas hi devia haver certs matisos especials. Una de les mostres formals més evidents d'aquesta diferenciació eren els tractaments en sentit ampli.

C) ÚS LÚDICO-LITERARI

És l'ús propi de les activitats d'entreteniment. D'una banda tenim els textos propis dels jocs, entesos com a «entreteniment, exercici recreatiu sotmès a regles, en el qual entren en competència l'habilitat i la sort dels participants».²⁹ No cal ponderar la vinculació estreta entre la poesia i el joc. Com diu Huizinga «la poesia, en la seva funció original com a factor de la cultura primitiva, neix en el joc i com a joc».³⁰ A més de la lletra dels jocs podem adduir els textos de cultura popular oral, versificada i no versificada, els quals tenen una funció eminentment lúdica, com són ara: els enigmes, les parèmies, les fórmules idiomàtiques especials, com els embarbussaments o jocs de paraules, les fórmules mnemotècniques o jocs de memòria, els mimologismes o les interpretacions del crit i del cant dels animals, les cançons, curtes i llargues, les codolades, les dècimes desbaratades, els romanços, etc. Hi hem d'afegir, encara, els contes populars en prosa: rondalles, tradicions, llegendes, co-

29. GEC, s. v. *joc*, VIII (Barcelona 1975), 765.

30. JOHAN HUIZINGA, *Homo ludens* (Madrid 1972), 146.

verbos, etc. En l'ús lúdico-literari i en el màgic-religiós és molt freqüent el mode de discurs no espontani, en tant que els textos ja es troben prèviament formalitzats.

D) ÚS MÀGIC-RELIGIÓS

És l'ús propi de les creences en general, sigui la màgia sigui la religió. Ací cal incloure les oracions o pregàries religioses fetes a la divinitat en qualsevol de llurs modalitats. Són nombroses les fórmules sagrades difícilment destriables de les de caire màgic. La màgia cobreix tota una sèrie de pràctiques encaminades a fomentar la fertilitat de les plantes i dels animals, així com a fomentar l'activitat sexual o la mort o el mal a qualsevol enemic. Els elements principals de l'art de la màgia són els mots màgics o les fórmules màgiques de caire simbòlic, dites en secret en un llenguatge sovint arcaic i inintelligible. Hi ha, a més, un capítol ben important de la medicina popular constituït per la curació mitjançant oracions o recitats». ³¹

III. ELS LLIBRES DE CORT REIAL

A) CONCEPTE DE LLIBRE DE CORT REIAL

En sentit general, segons paraules de J. M. Pons i Guri, entenem per llibre de cort el «registre on els notaris, en funcions d'escrivà d'una cort senyorial o baronial, inserien decrets, ordinacions i privilegis donats pels barons o llurs procuradors generals, bans d'aquests o dels batlles, bandejaments, fogatjaments, talles, impositions de penes, manlleutes de presos, fermes de dret, penyores, empires, segrests, clams, atorgaments i cancel·lació d'obligacions amb

31. JOAN AMADES, *Folklore de Catalunya. Costums i creences*, III (Barcelona 1969), 929-952, 1349-1372.

pena de terç, i molts altres actes jurídics autoritzats pels organismes jurisdiccionals».³²

L'historiador i catalogador d'arxius mallorquí Jaume Lladó defineix els llibres de cort reial d'una manera més sintètica, però amb un sentit més ampli: «llibre on consten els expedients de la Cúria reial, que tractaven de les qüestions civils i criminals suscidades entre els veïns d'una vila». Segons aquest investigador els llibres de cort reial són inclosos dins la primera divisió de la secció històrica dels arxius municipals mallorquins, al costat dels «llibres de determinacions i resolucions, llibres d'eleccions i nomenaments de càrrecs universals, llibre del mostassaf, etc.».³³

La classificació que fa l'historiador Mateu Rotger i Capllonch respecta més els criteris de l'escriванia medieval: «*Llibre comú de la Cort reyal*, en el cual se continuaban los actos civiles ordinarios y se registraban las cartas ordinarias (*sic*); *Libre extraordinari de la cort*, *Libre de anquestes (inquisitionum)*, *Libre de obligacions*, *Libre de empires, de provisions, de mandatos, de subastacions...*».³⁴

B) INTERÈS LINGÜÍSTIC D'AQUESTA SÈRIE DOCUMENTAL

Crec que no hi ha dubte que d'entre la immensa producció escrita no literària medieval aquesta sèrie documental és una de les més importants i aprofitables des del punt de vista lingüístic. Vegem-ne les raons:

1.ª Els llibres de cort reial tenen una gran varietat temàtica. Dins els processos de causes civils trobem qüestions referents a empires, multes o bans, subhastes, clams, divisió d'heretats, higiene pública, etc. Cal fer menció especial dels inventaris, confeccionats

32. GEC, s. v. *cort*, V (Barcelona 1973), 648.

33. JAIME LLADÓ FERRAGUT, *Guía del archivero municipal. Normas para clasificar los fondos de un archivo y formar su índice y catálogo* (Palma de Mallorca 1950).

34. M. ROTGER Y CAPLLONCH, *Historia de Pollensa*, I (Palma 1967), 54.

amb una gran minuciositat i que ens donen la possibilitat de conèixer en tot detall la cultura popular material de l'època. Quant als processos de causes criminals, llur interès lingüístic és encara major. La temàtica hi és, encara, més variada i viva i, d'altra banda, hi trobem representats els usos narratiu i colloquial, els quals manquen en general en els volums de causes civils.

2.ª La varietat es dóna també pel que fa als escriptors. Són molts els volums en què han intervingut copistes diversos; cada un d'ells materialitza de forma més o menys peculiar la seva personalitat idiolectal. D'aquí provenen les diferències que podem destriar a nivell fònic, gramatical o lexical entre els diversos escribes. A grans trets, podem dir que els més il·lustrats solen manejar una modalitat lingüística més acostada a l'estàndard de la cancelleria, mentre que els menys instruïts empren una llengua amb menys «prejudicis» cultistes, més popular, sovint àdhuc més vulgar, però més interessant i «representativa» des del punt de vista lingüístic, ja que ens permet acostar-nos més al coneixement de la llengua viva.

3.ª En aquest tipus de documentació no hi ha pròpiament distància cronològica digna de tenir en compte entre el text original i la còpia. Ben sovint era el mateix dia quan hom prenia nota estenogràficament dels testimoniatges i hom en treia el trasllat corresponent. D'altra banda, sovint devia ésser el mateix escriptor l'autor de totes dues operacions.

4.ª Una altra característica és la gran precisió temporal i espacial, car a l'inici de cada enquesta figura la data exacta del fet delictiu i en la denunciació, que ve a continuació, hom n'especifica així mateix l'hora i la localització.

C) DESCRIPCIÓ DELS DOS LLIBRES D'INQUISICIONS UTILITZATS COM A FONT DOCUMENTAL

Tant el manuscrit del segle XIV (1357-1360) com el del segle XV (1415-1420), que utilitzam com a font d'exemplificació, són llibres d'enquestes o inquisicions, és a dir, que es refereixen a cau-

ses criminals, i ambdós provenen de l'Arxiu Municipal de Montuïri (Mallorca), sens dubte un dels més rics arxius municipals de l'illa en documentació medieval.³⁵

El manuscrit del segle XIV, que anomenarem I, temps enrere estiguè relligat en pergamí, però ara en conserva només dos fragments de forma quadrangular, un al cantó superior esquerre i l'altre al cantó inferior esquerre de la portada. És resguardat per dos fulls de falsa guarda de paper del segle XIX, fragment d'un cadastre de rústica local. Les guardes del manuscrit són dues làmines de cartó beige. A la falsa guarda de paper hi ha, escrit a llapis: *Provisions* (1356-1358) i, escrit per mi mateix, també a llapis: *Volum 5*, segons la meua pròpia classificació dels volums i lligalls medievals d'aquest arxiu.³⁶ Aquest manuscrit inclou un aplec de trenta-tres enquestes judicials que van del 16-III-1357 fins al 1-V-1360 com a dates extremes. La caixa exterior del manuscrit amida 327×230 mm, i l'interior 305×230 mm com a terme mitjà, car hi ha una bona quantitat de fulls amb les voreres esfilegassades. Té 81 fulls de paper, que he numerat a llapis, escrits a un sol rondell. Del foli 1 al 10v es troba en pèssimes condicions a causa de la humitat i la voracitat de rates i insectes. Hi ha 32 planes en blanc.³⁷

35. Els arxius municipals mallorquins que contenen documentació medieval són els de Pollença, Alcúdia, Manacor, Binissalem, Sineu, Lluçmajor, Inca, Artà, Montuïri, i potser algun altre. Vegeu J. LLADÓ, *Los archivos municipales de Mallorca. Su contenido, vicisitudes y estado actual* (Palma 1943).

36. L'arxiu municipal de Montuïri es troba actualment en un desgavell considerable. La catalogació i ordenació que en féu el P. Andreu de Palma durant la nostra guerra civil (1938) és plena d'inexactituds. És per això que m'he permès classificar, si més no provisionalment, els volums i lligalls medievals. Em consta, però, que el nou ajuntament montuïrer té en projecte la seva catalogació.

37. Aquest volum és el que he estudiat com a tesi doctoral. El títol d'aquesta és *Un llibre de cort reial mallorquí del segle XIV (1357-1360). Introducció, transcripció i estudi lingüístic* (Palma 1978), 4 vols. N'hi ha còpia mecanografiada al seminari de Romàniques de la Facultat de Lletres de la Universitat Central de Barcelona.

El manuscrit del segle xv, el manuscrit II, conserva encara la guarda de pergamí de la portada i, com l'altre, és resguardat per dos fulls de falsa guarda del segle XIX, fragments del mateix cadastre anterior. Les guardes són també de cartó, però de color verd clar. La falsa guarda de paper de davant duu escrit un número: 1732, i la darrera, escrit a llapis: *Provisions 1418. Tomo 24*. La guarda de pergamí, al centre, té una figura de color vermell: , diverses xifres en números romans i mots totalment il·legibles, i a llapis: P. 24. Consta de 61 enquestes, que tenen com a dates extremes: 23-IX-1415 i 8-VII-1420. La caixa exterior del manuscrit amida 327×230 mm i l'interior 305×220 a 240 mm aproximadament, car també hi abunden les voreres esfilegassades, sobretot en els primers 25 fulls. Aquest manuscrit consta de 131 fulls de paper, que he numerat a llapis, escrits a un sol corondell. Hi ha 45 planes en blanc.

Quant al contingut d'aquests dos manuscrits haig de dir que és d'una gran varietat: robatoris, baralles verbals o amb armes, insults, amenaces, venda il·legal de béns emparats per la cort, crides sense llicència de la cort, crits de viafora contra l'autoritat del batlle o de la cort, ús indegut d'armes, ajuda a un bandejat, assalt nocturn a una casa per a matar aviram, apropiació indeguda d'animals que han entrat en terreny d'altri, esbucament de la carnisseria local, resistència a l'autoritat pel fet de no voler lliurar les armes a la guaita nocturna, foradar una paret d'una casa per poder contemplar unes allotes quan es banyen, etc.

Pel que fa als escrivans que intervingueren en l'execució d'aquests dos volums coneixem només l'autor de les tres quartes parts dels manuscrit I, un tal Bernat Vert, regent de l'escrivania de la cort reial de Montuïri. Del manuscrit II sembla que l'autor de bona part dels seus fulls fou un tal Vicenç Verger, també regent de l'escrivania local.³⁸

38. En el manuscrit I intervenen set escrivans que escriuen en català i dos que ho fan en llatí. Els fragments que adduïm a continuació són dels escrivans en català, i els designam mitjançant les lletres de l'alfabet. Pel que fa al manuscrit II són tres els escrivents que s'expressen en català i un en llatí.

D) REGISTRES LINGÜÍSTICS D'AMB DÓS LLIBRES

Els llibres d'inquisicions o d'enquestes de cort reial contenen en general, quasi indefectiblement, els següents registres lingüístics: jurídic-cancelleresc, epistolar-cancelleresc, narratiu i col·loquial. De tots ells hi ha suficient exemplificació en els dos manuscrits que utilitzam com a font.

1. *Registre jurídic-cancelleresc*: És el propi dels textos notariais o judicials en sentit estricte. És el registre més allunyat de la llengua viva. Hi abunden les fórmules jurídiques estereotipades, els llatinismes, i en la construcció de la frase és palesa la influència de la sintaxi llatina. La llengua té un to monòton, poc original i repetitiu. Aquest registre es troba representat a l'inici de cada un dels testimoniatges i en el capítol de les fermances o manlleutes. Vegem-ne alguns exemples:

A l'inici dels testimoniatges:

Manuscrit I.

- Escrivà A: En Mateu Ssusia, de la villa de Muntuÿri, tastamoni jurat intorogat sobre la demunt dita denunciació, e dix ssobra aquella sso ssaber (?-1357; fol. 11).
- B: En Bertomeu Deulosal, del dit loch, jurat e enterogat sobre la demunt dite denunsiasió, e dix que és ver que (4-III-1359; 42).
- C: Na Marió, muler d'en Bernat Soler, de la dita vila, testimoni jurada entarogada dir varitat que saber an la dita desnunsiasió, dir que (10-X-1359; 71v).
- D: Ar. Semanera, acusat sobredit, jurat e interrogat sobre les coses denant dites, e dix sobre aqueles ten solament açò esser ver e cert (25-?-1359; 78).
- E: Demanat e entrorogat lo senyó en P. Astrap si sabiya... sobre Déus e els Sans Evangelis de Déu... si en les nàferas [*sic*] del demunt dit Huget, dix que no res seber (28-VIII-1358; 32).
- F: En G^o Rosseló, fil d'en G. Rosseló, ciutadà, delat jurat e anterrogat sobre la denunciació contre eyll posade, e dix... seber (5-XII-1358; 40v).
- G: P. Porta, sobradit, jurat e interrogat de veritat, damanat sobra les coses devant dites, e dix sobra aqueles de veritat assò saber e esser ver (13-XI-1359; 80).

Manuscrit II.

Escrivà A: Guillem Romeyà, fill d'en Guillem Romeyà, de Castalig, delat jurat interrogat dir veritat sobre les coses a la present cort denunciades (18-XII-1415; 8v).

Johan Puig, de la villa de Montueri, testimoni jurat interrogat dir e depositar veritat sobre les coses a la present cort denunciades, dix saber en aquelles so que-s seguex (26-VI-1416; 20v).

B: P. Reyes, testimoni jurat interrogat dir e depositar veritat sobre les coses a la present cort denunciades, dix (28-XII-1418; 41).

C: Johan, tartre, catiu d'en Bernat Roseyó, delat demunt dit, jurat e interrogat dir veritat sobre los Sants IIII Evangelis de Déu (8-V-1419; 96).

I en el capítol de les fermances o manlleutes, a la fi de cada enquesta:

Manuscrit I.

Escrivà A: Promeseran en Jacme Rafal, de Castalig, en P. des Camps, e-n Domingo Rupià, abitadors de la villa de Muntuýri, e da grat en poder d'esta present cort, ss'obligaran cascuns d'èls per lo tot, convinens en bona fa ab la present cort, que tota vagade que per la cort raquests na seran, en poder de la present cort tornaran, mort ho viu, en Hageg, sareyn, catiu del dit Jacme Raffal, o cincuantha lliures reyal de manuts, e d'e-quí que ranunciaran a la ley e franquesa de Mallorques, qui diu que abans sie destret lo prinssipal que la fermansa. E-l dit Rafal, que ranuncia a dret e a for de sa juradichció, e ssotsmat-ssa a fer dret en poder d'esta present cort; e-yl dit Domingo, con és manor de XXV anys, major emperò de XX, que jura contre aquestes coses no vendrà per manor adat ne per altre dret (?-1357; 11v).

Manuscrit II.

Escrivà B: Menlevà lo dit Miquell Sabater, de la present cort, en G^o Puig, lo qual promès tornar o restituir a la present cort tota ora e quant li serà menat, o de pegar, per pena o en nom de pena, XXV lliures (3-II-1419; 86).

2. *Registre epistolar-cancelleresc*: Són diversos els tipus de lletres de caire oficial: lletra reial, lletra comuna, lletra missiva, etc.

En la sèrie documental que ens ocupa són el governador o el venguer de fora els qui remetent la lletra al batlle reial. En general hom hi parla de la composició pecuniària a què és sotmès el delat o d'altres disposicions pròpies de la cort del governador o del venguer. Tot i que no participa del to prefabricat que té el registre jurídic-cancelleresc, hi ha encara algunes fórmules fetes, sobretot a l'encapçalament i a la fi de la lletra.

Manuscrit I.

Escrivà G: XXVIII die mensis octobris l'any sobradit, comperech en Jacme Prats, de la dita perròchia, e presentà so que-s saguex: De part d'en Bn. de Pertagàs, donzel vaguer de fora, a l'amat lo batle de Muntuÿri o a son loctinent, saluts e dilecció. Con nós haiam compozat per certa quantitat de moneda, en Jacme Prats, habitador del vostre batliu, e haiam ramès a-n Bn. Poll lo crim, si alcun havia comès per la inobidiència feta al batle en levar les armes a n'Arnau Manera, empersò us deym e us manam que-ls dits Jacme e Bn. d'aquí anant per aquesta rahó no inquietets, e assò no mudets. Datum Maioricis XXVII die octobris anno a Nathivitate Domini MCCCCLnono (27-X-1359; 77v).

Manuscrit II.

Escrivà A: De nós, en P. Venrell, loctinent de l'honrat n'Anthoni Raxach, vaguer de fora, a l'amat lo batle de Montueri o a son loctinent, saluts e dilecció. Com en Gm. Romeyà, fill d'en Gm. Romeyà, de Castalig, Miquell Sabater e Pere Sucia, fosen delats de brega ab en Johan Berceló, fill d'en Jordi Berceló, tots dels vostre batliu, e nós a prechs de bones persones haiam ramès als dits Gm. Romeyà, Miquell Sabater e Pere Sucia lo crim, si alcun ne han comès per la dita rahó. Per so a vós d'ahim e manam que la enquesta, si reebuda ne havets, per la dita rahó cancellets e anullets així com nós, ab la present cancellam e anullem. Datum Maioricis, a V dies de fabrer any de la Nathivitat de Nostre Senyor MCCCCXVI. Vidi Venerellus (7-II-1416; 13).

3. *Registre narratiu*: És emprat pels testimonis per a exposar els fets passats objecte de l'enquesta. Tant aquest registre com el col·loquial s'acosten molt a la llengua viva. Hi són absents la in-

fluència llatinitzant i les fórmules prefabricades, pròpies dels registres anteriors.

Manuscrit I.

Escrivà A: Item, con foren passat lo rafal d'en P. Domànach, eyls sí veran tres hòmens, qui anaven avayl ves lo dit rafal, e puys viuulos que giraven amunt, a cós fet, tornant-se'n, e con foran al cantó d'en Simon Carboneyl, hortollà, eyls sa materan detràs lo cantó, e con los dits G^o Tàpies e P^o foren pres del cantó, I poc abans detràs lo cantó sí isqué n'Arnau Domànach, del dit loch de Muntuÿri, ab l'espase treta vinent contre lo dit G^o Tàpies per aquel hofendra, e après del dit Arnau sí hisqué en G^o Boreyl, del dit loch, aytanbé ab l'espase treta, en contre lo dit G. Tàpies, e lo dit G. aytanbé arenchà la sua espase dient al dit Arnau (14-XI-1358; 39).

Escrivà B: digmenge a vespre, que hom comptava a XI del dit mes, a hora del sey del ladre, el dit G^o Borel e A. Domènech e en Monet Colel, que se n'anaven envés lo rafal d'en P. Domènech, avonclo del dit Borel, per so con avien auyides qridar ànades, e que digera la hu a l'altre: «Qatius an amblades aquestes ànades que criden, coragam-hi!», e con foren andret lo cantó de l'ortolà, A. Domènech sa cuytà primer e viu dos hòmens e pensà's que fosen los quetius que aportasen les ànades, e con foren de prop los hòmens e la hu dels hòmens aranquà l'espasa e aqest fo en G^o Tàpies (*id.*, 38).

Un altre fragment, del mateix escrivà B, aquesta vegada en estil directe, és dotat d'una vivesa particular i segurament es deu acostar encara amb més precisió al testimoniatge real.

e pris los bous e mis-los al coral, e en Bn. Goyolons estava en lo seu figaral adobant huna aradra, e anà-se'n a quasa e pres l'aspasa e la basinata e huna aguyade en la mà, e vench ves mi furossament a les cases de les Coves, e dix-me: «Renquayós merdós, per què m'as mesos es bous e-l coral!», e-n Bn.: «Con eren en so de mon seyor!». «Tantes de bestonades n'auré que no-n poràs més dur!», e dix-li: «En Bn. feu vostre prou, con la qort m'à esqalivat, e no-m vuy pendre ab vós!», e-l dit Bernat an asò va-li saqudir l'aguyade e donà-me'n al musqla, e yo vag-li pendre l'aguyade, e tentost con yo li agí presa l'aguyade él va'm afarar e abrasar, e anam-ne abdosos en tera, e vench

en Bn. Sabater, quyat del dit Bn. e van-me aquí gafar abdosos, e an asò vench en Deulosal e pert'ns. E après asò, en Bn. Goyolons dave'm hu diner per peyore, e yo dixí: «Dats-me peyora qonaxadora, que lo diner no-l vuy!», e an asò va'm altra vagade saquidí l'aguyade, e an asò lo dit Bn. Sabater, quyat, se'n vench e va'm afarar per les cames, daroqàm, e lo dit Bn. Goyolons aranquà lo puyal, e matinent donà-me'n al pits e asqorxaren-ma la qara e las mans» (4-III-1358; 43).

Escrivà C: P^o Frau, fil de la dona Frau, de la vila de Montueri, testimoni entarogat, dir que dimecras prop pasat a vespre, a ora de pasat lo sayn dal ladra, que él astava ab sa mare e I casa, la qual és lur, e que en Bernat Soler, del dit log, que sa n'antrà an son alberch de la dita Frau per les parats, e con fo al pati de la casa, que la dita Frau que lo santí e va's tancar en una casa per por que ach d'equel, e él, astant al pati de la casa, que manasava la dita Frau de ausiura-la, e faya son esforços que matés las portes, desonran-la e vituperan-la, lo cual P^o Frau e sa mara na Frau, cridant viafòs (10-X-1359; 72).

Escrivà D: Thomàs Vilaür, saig de la dita cort, testimoni interrogat sobre les coses denant dites, e dix sobre aqueles de veritat açò saber: que dicmenge a vespre prop pasat, calat lo seny del ladre, aquest testimoni ensemps ab en Johan Agost, saig, P^o Ses Oliveres, G^o Blanch e Pericó Trobat anaven a la guayta ab en Gabriel Domènech, e asats prop de l'alberch d'en P. Crus aquests trobaren en Jacme Prats, Ar. Manera e Bn. Pol, de la ville de Montuïri, e aquests demenaren-los de part del rey les armes, les quals tenien. Sobre açò, que-ll dit Ar. Manera arrancà la sua spasa, e dix que mils era ell batle que no lo dit Gabriel, e que si la volia que per la punta la hauria a pendre (25-X-1359; 76v).

Escrivà E: dix que diluns, a hora de miganit pasada, que hi vagera hòmens a I prat, hu poc aval d'en Gosalbo, e aquí que-l maltractaran ab péras e ab ristoladas, e hespazadas de pla tant e tan fort, fins a hopta de mort, que-l gitaran an tera, he li saganan la corega, e li'n fera[n] tres trozos e li saganan la bosa e li'n trageran VI lliures X sous (28-VIII-1358; 32).

Escrivà F: hora del seyn del ladra, que fo dimecres, que hom comptave a V del mes de deembre, lo dit G^o sí astave a la sua porta defore, perlant ab lo dit Farrer Gombau e ab lo dit Garau Vigué, e parlant tots tresos sí veran axir I hom de dins l'alberch

del rector, lo qual dit hom hisqué ab lo cap cubert, e dix lo dit G^o: «Quin hom és aquest?», e raspongueran los dits Farrer Gombau e Garau Viguet e digueran: «Non-s sabem!», e salavòs tantost dix lo dit G^o Rosseló: «Farrer, presta'm l'es-pase!», e lo dis Farrer raspòs: «No u faré yo, que si m'ere hobs, con ho farie yo?», e tantost lo dit G^o Rosseló antrà-se'n dins la sua case, e tantost pres la sua spase, isqué-sse'n defore, e dementre que stave axint de la sua porta lo dit P^o Trobat va passar, e diguere lo dit G^o: «Qui va là?» (5-XII-1358; 40v).

Escrivà G: que ayl, astant bandajat ha menjat e bagut per moltes de vegades en l'alberch d'en Anthoni Matós, de la dita perròquia. Interrogat si lo dit Anthoni Matós sabia que lo dit P. Porta fos bandajat, e dix que hoc, que entre altres creadors aquest Antoni fo I d'aquels qui feran bandajar lo dit P. Porta. Damanat si despuys que era bandajat és atast acuyllit per altres persones, e dix que no, sinó per lo dit Anthoni, axí con dit ha» (13-XI-1359; 80).

Manuscrit II.

Escrivà A: Berthomeu Farrer, de la ciutat de Mallorques, delat, jurat, interrogat dir e depositar veritat sobre les cosses a la present cort contre ell denunciades, nega aquelles en quant fan per ell, dix que dies són pessats aquest sí ha haüt afer ab la dona Maria, muller d'en Jacme Diego, e con vench dicmenge prop pessat, entre lo seny del perdó e del ladre, aquest se n'anà en una porta del corral de l'alberch del dit Diego per entrar en lo dit alberch per jaura ab la dita Maria aquell vespra, axí con havia acostumat, e trobà aquella uberta, axí con la dita Maria solia leixar d'abans, e aquest de present entrà-se'n en lo dit corral, e ana... drete via a la porta mitgane per entrar-se'n, e trobà-la tancade e tornà atràs e anà an una finestra qui hix en lo dit corral e trobà-la uberta, e aquest gordà per la dita finestra e no hi ve la dita Maria, e decontinent aquest tora [*sic*] atràs e recoldà's en una corona, qui és en lo porxo del corral, esperant la dita Maria que vengués e que li ubrís, axí con havia acostumat, e estant axí la dita Maria vench, e aquest de present pertí's de la dita corona acostant-se ves la dita finestra per reunar ab la dita Maria, dient-li: «Maria, scolta hun poch!», e la dita Maria, no conexent aquest no dix res sinó que cridà e isqué de forra [*sic*] en la carrera dient al veynat que hun hom havia trobat en casa sua. E aquest vayent asò de

present hisqué per la porta per hon era entrat, e àls no sap (20-VII-1416; 23).

Escrivà B: Dona muller d'en Bnt. Salom, testimoni jurada interrogada sobre les dites cosses, e dix que lo dit vespre, fahent aquesta ab les altres dones los dits banys, vengueren en la peret de la cambra del seu alberch n'Anthoni Sucia e Miquell Sabater, los quals desteparen diverses forats o regelers, qui eren en la dita cambra, en la hu dels quals forats stave una store, la qual ab spasa o coltell teyaren la dita stora e miraren e veren aquesta e les altres qui ab ella eren, e fahent los dits bays aquesta ab les altres avien reunement, e hoyren algunes persones detràs la paret, qui mermuraren mirant aquestes, e aquestes sentint asò digeren entre elles: «Hudà, persones nos agayten!», e que n'Anthoni Sucia dix: «Dat-za lo cony en aquest forat!», e que aquesta que dix: «E bones coltelades!», no pensant-se aquesta que aguesen destepats forats alguns. E con foren totes dins lo lit la dona Citgara dix: «En me fe, lo ou que yo he menjat tench sobre lo cor! Levar-m'è e pendré hun tros de pa!», e de present se levà tota nua e pres hun tros de pa, e que ans que's tornàs en lo lit fèu ayga tolra, e con hac fet, que dix tals pe-raules: «En malenat, que sots tenra que coets!», e que lo dit Anthoni Sucia respòs dient: «Cou?». E que la dita Citgara dix: «E mesquins, vosaltres sots alcavots de vostres mulés. Anats-vos-ne, que mal siats degolats!». E aquestes vayent asò no agueren cura de res, per tant con eren soles, no pensant-se per res que aguesen destepats ne trencada la dita peret (3-II-1419; 84 i 84v).

4. *Registre colloquial*: És usat per a reproduir els diàlegs entre les persones que intervingueren en els fets objecte de l'enquesta. Aquest registre es caracteritza per la seva expressivitat i vivaesa. Hi són freqüents diverses formes lingüístiques, sobretot a l'inici de la frase, que donen un especial reforç a la voluntat de comunicació interpersonal. Hi és absent la influència del llatí. En alguns casos queden registrats diàlegs d'una certa llargària. Vegem-ne alguns.

Manuscrit I.

Enquesta 2.ª (16-VI-1357; 14v).

Escrivà A: — E què fets aquí, e con sou tan pech que axí estats menys d'armes?

- No ajats por, que més faria yo ab aquest bastó de la clau de l'esglaya que vós ab vostra spase!
- Axiu e veu tocar lo seny!
- Tocau-lo vós, si us plau, que yo así janglaré ab aquestes masdones!
- Axiu d'equý, que veus aquí òmens, non ssé qi-s ssón!

Enquesta 18.ª (4-III-1359; 42v).

- Escrivà B: — G^o Tàpies, qina raó as tu que tu'm desonres mon misatje?
Si es bous trobes en res del teu, mene'ls e-l coral e dar-t'em peyora!
- E Santa Maria, ten gran alquayt cuidau-vos eser, que pel qul de Déu que sí faria negex a vós!
  - G^o Tàpies, fe ton prou e faràs que sam [*sic*]!
  - Pes qul de Déu, que yo vouré vós qi sou!
  - Pel quap de Déu, que altre vagade nos en vourem! E qi sou vosaltres, merde merdosa!
  - Yas! Vet peyora: hu diner!
  - Bn! Da-li aqex serbox!

Enquesta 31.ª (20-X-1359; 77v).

- Escrivà D: — Sènyer, vigares m'és que vós no daguéssets menar hom que de part sia a la guayta!
- Manera, qui és part!
  - Quelats, en P^o S'Olivera, que entra vós e yo quant o sabem!
  - Si-m taniu de part, yo no y pusch alra fer, que forsats na son!
  - Pel cap de Déu, que yo cridaré viaffora!
  - Cridats assats!
  - Sènyer, si volets la mie spase, veus-la assí!

Manuscrit II.

Enquesta 13.ª (25-VIII-1416; 25).

- Escrivà A: — Alí! Tens pa que-m dons?
— Vet-ne así dos que-n tench!... Hon vas, Gordi?
— A ton senyor, qui-m torn a belàfia!
— No fasses, spere't fins demà, que serà sent Berthomeu, car lo senyor deu anar a Muntueri, e yo e tu ferem carn, mes tu, entretant, vet-en an equell raffal d'en Bausà, que lo senyor té, e con ell serà a Montueri yo duré-hi foch!

Enquesta 19.ª (11-IX-1417; 35v).

- Escrivà B: — N'Arnau, és así lo berber de Montuери?
 — Qui sotts vós qui-l demenats?
 — Hun jove de Montuери li deu diners e vol comptar ab ell!
 — No hic és lo berber que demenats!
 — Digats-li que per lo cull de Déu si yo'l trop que-l degoleré de la mia mà!

Enquesta 26.ª (27-II-1418; 56).

- Escrivà B: — O n'Anthoni, a vós ma recoman!
 — Què has fet?
 — Sepiats que mon senyor me volia asotar e yo he-li tret lo guinevet perque no m'esotàs!
 — Anem tornar-te en cassa de ton senyor!
 — No fesats, per amor de mi, que asotar-m'hia, mes anem en casse d'en Mirayes o d'en Miquell Romeyà e tornaran-me a balàfia.
 — Anem en cassa d'en Mirayes!

També, d'aquesta mateixa enquesta (56v):

- Digues, Jacme, no has vergoya? Per què destorbes conpaya de negú?
 — No és pas ver que yo destorp conpaya de negú!
 — Donques, de qui era lo catiu qui era así digous?
 — D'en Company era?
 — Per me fe, tu anist en cassa del senyor de qui era lo catiu e anàs beura en cassa d'en Ramis, per què te dich que a mi sab molt greu que tu destorps conpaya de negú!
 — E puy, què hi ha si és ver! Dic-vos que no és ver!
 — Per me fe, ver és, emperò yo't mostreré si és ver o no!

Enquesta 30.ª (22-VII-1418; 64v).

- Escrivà B: — Senyors, bé siats venguts!
 — E vós, mal trobat e mal vengut, en becalar merdós... si no fóssets lochtinent de batle, yo us trevesare la care, becalar de merde!
 — Tu hiràs denant lo guovernedor, bon Vert de merde!
 — A ych hòmens del rey? Sia pres aquest hom!

Enquesta 49.ª (24-VIII-1419; 105 i 106).

- Escrivà B: — Lexa la gerra, que no vull que prengues ayga!
 — Sertes, sí feré!
 — Vet aquells qui són dins l'ort. Ne tenen una gerra. Ve-hi!
 — Ma dona, no m'an volguda dar ayga, ans en Nichola, qui fo de ma dona Valentina, ma ha dada una puyalada en lo ventre.

Enquesta 51.ª (13-X-1419; 110).

- Escrivà B: — Compare en Vert, ma dona Cardela és a casa vostre venguda, per què vos prech que no le m'auberguets, car yo le me'n vull menar, e vós e en Jacme Farrer avets-la alepulida en vostres casses.
 — Compare, yo he prou que don a menjar a mon alberch, per què no vull dar a menjar a altre persona, per què pensats-le-us-na de menar, que per mi no us serà eubargada.
 — Ma dona Cardela, anats-vos-ne ab en Columbàs, car yo no us vull dar a menjar, car prou he que don a menjar a mon alberch.

Enquesta 57.ª (28-III-1420; 118v i 119).

- Escrivà B: — En March, venits ab mi axí com a cap de guayta que sots, e vós, qui servits ja la dita procuració, e anirem en casa d'en G^o Gual per traure lana!
 — Anem!
 — Ma dona Gual, nós som vinguts así per adur-nos-ne la lana per so que vostre merit deu al procurador reyal.
 — Vets-la así. Prenits-la vosaltres meteys!
 — Ma dona, mentrestant, anats a vostre merit, que almenys don recapta en asò!
 — E cul de la Sagrada Meria, quins lladres fututs aregges són aquests qui roben ma casa!
 — E sènyer, no siats faló, con perllats ten desonest?
 — Qual serà aquell futut aretga qui hic goserà entrar?
 — Lexats fer so que fem, car yo som así per lo rey, per en P. de Tarba, varguer de la procuració reyal, e yo, qui som cap de guayta.
 — Ja vos conech yo per cap de guayta, que vós ne altre, en barba merdosa, futut aretga, no hic entrets, per lo cull de la Sagrada Meria!

De la mateixa enquesta, segons el testimoni d'en Gm. Gual (fol. 123).

- En Gual, sepiats que la lana voll-vos traure de casa en P. de Tarba!
- Per què?
- No ho sé. Anats-hi e veurets-ho!
- Senyors, per què fets asò?
- Veurets-ho!
- Què voll dir: veurets-ho?
- En P. de Tarba le se n'aporta a la cort!
- Perquè le se'n porta?
- Anats-hi e sebrets-ho!
- Mes anats-hi vós e fets-lo venir!
- Sertes, no hi aniré!
- Per me fe, aytenpoch vos ne porterets la lana fins aquell hic sia!
- Sí ferem, certs!
- No ferets!
- Per què entrats en casa mia sens pròmens?

Enquesta 60.ª (30-IV-1420; 128v).

- O sènyer en Megoll, molt planch en Móra dels bous que ha perduts!
- No-ls ha trobats?
- No, mes sapiats que ma muller és venguda del Puig de Incha, hon sta se mare.
- Hun pery de bous an menats en la perròquia de Incha, strengés, e han-los venuts. Per me fe, que si ell ma dóna V lliures yo'ls hi maneré, car serquar-los-he, si no que yo li deré deu lliures, si no-ls hi men!
- Sènyer, en Megoll, moltes gràcies, de present hi anirem!

EPÍLEG

Una vegada donats a conèixer, si més no esquemàticament, els tres apartats d'aquest estudi, haig de manifestar que no fóra difícil resseguir-ne la investigació per tal d'ampliar encara més llur coneixement. Així, tractant-se de la primera part, podríem parlar enca-

ra, més específicament, dels registres lingüístics a nivell públic o formal propis de la ciutat de Mallorca: cort del governador, cort del bisbe, etc. Pel que fa al segon punt, no fóra dificultós exemplificar, amb major o menor abundor, a base de la documentació literària i no literària medieval, cadascuna de les quatre modalitats d'ús lingüístic a nivell privat o informal. Finalment, crec que l'existència, en una certa abundància, de llibres de cort reial, és un veritable repte per a l'estudiós de la història de la llengua en qualsevol de les seves facetes. Com ja he dit, aquesta sèrie documental és, certament, fascinant. Personalment, crec que hom pot considerar aquest tipus de documentació com un dels més interessants i «representatius» de la prosa cancelleresca, i això no solament com a mostra de la riquesa, la precisió i l'equilibri de l'estàndard cancelleresc, sinó també com a reflex de la vida quotidiana en tots els seus aspectes. Només per això crec que seria justificable que algun editor del nostre país tingués la suficient gosadia, a la llarga certament no inútil, d'emprendre la tasca de publicar almenys els volums més interessants d'aquesta sèrie documental, amb llurs corresponents estudis. L'envit és fet. Confiem que no serà debades.

JOAN MIRALLES I MONSERRAT

